

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дебидур А. Дипломатическая история Европы от Венского до Берлинского конгресса (1814–1878). Т. 2. / А. Дебидур. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 1995. – 544 с.
2. История дипломатии. Т. 2. Дипломатия в новое время (1872–1919 гг.) / Под ред. В. П. Потемкина. – М.: ОГИЗ, 1945. – 432 с.
3. История Германии в 3 т. Т. 2.: От создания Германской империи до начала XXI века / Под общ. ред. Б. Бонвеча, Ю. Галактионова. – М.: КДУ, 2008. – 672 с.
4. Киссинджер Г. Дипломатия / Г. Киссинджер. – М.: Ладомир, 1997. – 848 с.
5. Медяков А. История международных отношений в Новое время / А. Медяков. – М.: Просвещение, 2007. – 463 с.
6. Мортон А. История Англии / А. Мортон. – М.: Издательство иностранной литературы, 1950. – 465 с.
7. Новая история стран Европы и Америки: учеб. для вузов / Под ред. И. М. Кривогуза. – М.: Дрофа, 2005. – 909 с.
8. Романова Е. Путь к войне. Развитие англо-германского конфликта 1898–1914 гг. / Е. Романова. – М.: МАКС Пресс, 2008. – 328 с.
9. Хобсбаум Е. Век империй 1875–1914 / Е. Хобсбаум. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 1999 – 512 с.
10. Шаццлло В. Первая мировая война 1914–1918. Факты. Документы / В. Шаццлло. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 480 с.

Прийдун С.

Науковий керівник – проф. Алексієвцев Л. М.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЗА В. А. ЮЩЕНКА (2005–2010)

Держава як суверенна політико-територіальна організація суспільства виконує ряд функцій. Однією з основних зовнішніх є політична, або дипломатична, тобто реалізація зовнішньополітичного курсу, розвиток міжнародних відносин з метою збереження територіальної цілісності, забезпечення суверенності, міжнародного визнання та захисту національного інтересу. Саме зовнішньополітична діяльність та розвиток міжнародних відносин є ключовими чинниками, які впливають на долю молодих держав, адже від визнання чи невизнання молоді незалежної держави як рівноправного суб'єкта міжнародних відносин залежить її існування та подальша історія народу, який проявляє державотворчі процеси.

Як зазначає відомий український дослідник, спеціаліст в галузі міжнародних відносин та зовнішньої політики С. В. Віднянський, Україна найбільш гостро відчула вплив зовнішньополітичного чинника на своєму історичному досвіді. Наприклад, розв'язання двох складових «українського питання» – об'єднання власних етнічних територій та здобуття державної незалежності, стало можливим у ХХ ст. лише за умов радикальних змін усієї системи міжнародних відносин, тобто завдяки збігу сприятливих міжнародних обставин [2, с. 33].

Набуття Україною незалежності значно посилило значення та вплив міжнародних чинників у її розвитку. З огляду на це особливої уваги заслуговує вивчення її досвіду формування зовнішньополітичної стратегії, еволюції концептуальних засад української зовнішньої політики як складової сучасної системи міжнародних.

Щодо становлення зовнішньої політики після 24 серпня 1991 р. та її еволюції до сьогодні, то С. В. Віднянський та А. Ю. Мартинов виділяють три періоди: 1) адаптаційний (1991–1994 рр.); 2) зовнішня політика Л. Кучми (1994–2004 рр.); 3) зовнішня політика В. Ющенко (2004–2010 рр.) [2, с. 35–37]. Розвиваючи таку класифікацію, в основі якої лежить саме навантаження суб'єктивного чинника в особі Президента України, виділяємо четвертий етап – зовнішня політика Президента В. Януковича (2010–...рр.).

У цьому контексті особливо важливим для аналізу є саме третій період зовнішньої політики України 2005–2010 рр., адже на думку багатьох дослідників, саме тоді світова спільнота почала сприймати Україну як частину Європи, не лише в політичному, але культурно-цивілізаційному плані.

Важливість зовнішньополітичних чинників для розбудови державності зумовили популярність дослідження зовнішньої політики та міжнародних відносин. Незважаючи на це, даний період зовнішньої політики є недостатньо висвітленим в історіографії. Особливості зовнішньополітичної діяльності України 2005–2006 рр. у своїх працях висвітлюють М.

Алексієвець, Я. Секо [2], С. Віднянський [2; 3; 4], В. Гевко [5], Г. Касьянов [6], Ю. Макар [7], Л. Чекаленко [10].

Особливістю сучасного світового соціально-економічного й політичного розвитку є бурхлива динаміка інтеграційних процесів у світі та Європі зокрема. Навіть ті країни, які не належать до складу інтеграційних об'єднань, неминуче відчують на собі їх вплив. Не може залишатись осторонь світових та європейських інтеграційних процесів й Україна, яка чітко визначила свою європейську орієнтацію. Європейський Союз як найвпливовіша інтеграційна структура на Старому континенті відіграє особливо важливу роль у сучасній системі міжнародних відносин [5, с. 78].

Нове тисячоліття ознаменувалось прискоренням глобалізаційних процесів у світі, відбулось остаточне затвердження епохи постіндустріального, інформаційного суспільства. В контексті цих подій для України як молодій державі знаковим виявився 2004 р. По-перше, 1 травня відбулось чергове розширення ЄС, його новими членами стали 10 країн Центрально-Східної Європи, три з яких є сусідами України: Польща, Словаччина та Угорщина, таким чином кордони ЄС впритул наблизились до кордонів України, що вимагало створення якісно нової моделі відносин з Брюсселем, водночас це ставало своєрідною перспективою та прикладом для Української держави, адже новими членами ЄС також стали Естонія, Литва і Латвія, які також, як Україна, були колишніми радянськими республіками, але чітко визначили свої зовнішньополітичні орієнтації.

По-друге, нові президентські вибори 2004 р. та мирна Помаранчева революція відкрили Україну для світу зовсім по-іншому, перемога опозиційного кандидата В. Ющенка сприяла зміцненню міжнародного іміджу України, як держави, в якій перемогли європейська орієнтація та демократичні цінності. Адже, здавалось, разом з Ющенком перемиг курс на євроінтеграцію України та її самоідентифікацію як європейської країни з розвиненими демократичними інститутами.

Саме на цей непростий час припадає третій період зовнішньої політики України. Йому передували напружені передвиборчі перегони та три тури президентських виборів, які, на думку С. Віднянського, перетворились на боротьбу між США та РФ за вплив на пострадянському просторі. Мова йшла не лише про вибори майбутнього глави держави, а й про майбутній зовнішньополітичний курс України, який все ж мав визначити місце України в системі міжнародних відносин та цивілізаційному вимірі: «Захід чи Схід» [2, с. 40]. Посередниками у внутрішньополітичних українських переговорах виступили польський президент А. Квасневський, литовський В. Адамкус та представник ЄС Х. Соллана. Цей період був складним і напруженим, становив реальну загрозу національній безпеці України, простежувались спроби пропаганди сепаратизму східних регіонів України, зокрема з'їзд в Сіверодонецьку, на якому був присутній мер Москви Лужков і який проходив як альтернатива геополітичному вибору Майдану.

Незважаючи на складні політичні процеси літа-осені 2004р., зміна влади відбулась мирно. Вперше в історії незалежної України на президентських виборах перемиг опозиційний кандидат.

Основним завданням зовнішньополітичної діяльності на зазначеному етапі було розв'язання стратегічних проблем, які фактично визначили сучасні зовнішньополітичні пріоритети України, а саме: забезпечення вступу до ЄС та НАТО; розвиток якісно нових відносин з США й РФ; сприяння повноцінній інтеграції країни у світовий економічний простір.

Незважаючи на це, майже відразу після приходу Ющенка до влади спостерігається похолодання в українсько-російських відносинах, Кремль був схвильований спробою України проводити самостійну зовнішню політику без узгоджень з ним, а саме – фактичне усунення України від втілення російського сценарію Єдиного Економічного простору, демонстративна українська підтримка нового керівництва Грузії, висока посередницька активність української влади у врегулюванні придністровського конфлікту за євроатлантичним сценарієм. Особливо драгувало Росію підняття питання новою українською владою про можливість вступу в НАТО та поглиблення інтеграції в європейські структури. Саме тому російська влада вирішила скористатись своїм основним козирем – «газовою проблемою». І вже навесні 2005 р. В. Путін заявив, що РФ не збирається субсидювати дешевим газом євроатлантичну інтеграцію України. Таким чином, Кремль вирішував два завдання: скомпроментував Україну в очах Європи, як ненадійного транзитного партнера; через газ контролював економіку України [2, с. 42].

На нашу думку, саме ці питання будуть визначати модель українсько-російських відносин аж до президентства В. Януковича. Крім того, конфлікт особливо загострився, коли в 2005 р. було узгоджено вступ України в Світову Організацію Торгівлі. Суперечності між Москвою та Києвом закінчились «газовою війною» наприкінці 2005 – початку 2006 рр. Українське керівництво у відповідь на підвищення ціни на газ, заговорило про необхідність перегляду умов оренди російським Чорноморським флотом баз у Криму. Взимку 2006 р. спалахнула «війна за маки»: понад два десятки навігаційних об'єктів виявилися привласненими Чорноморським флотом Росії без офіційного узгодження з попереднім українським керівництвом, проте за явного його неформального потурання. В пресі розгорнулася дискусія про доцільність перебування Чорноморського флоту РФ в Криму. До літа 2006 р. знову виникла тема Керченської затоки та розмежування вод акваторії Азовського моря. Певної стабілізації відносин з Росією вдалося досягти лише після приходу до влади уряду В. Януковича влітку 2006 р. [6, с. 388–389].

Таким чином, роль України в системі міжнародних відносин на початку президентства В. Ющенка залежала від українсько-російських відносин, які перебували в кризовому становищі.

На тлі такого загострення відносин з Москвою відбувається активізація зовнішніх відносин з США, ЄС та НАТО. У лютому 2005 р. ЄС затвердив для України статус «Спеціального сусідства», а на ІХ саміті Україна – ЄС було прийнято політичне рішення про надання українській економіці статусу «Ринкової економіки». Незважаючи на таку «доброзичливість» ЄС, офіційний Брюссель все ж відхилив пропозицію України стати посередником у врегулюванні україно-російських газових конфліктів. Значно ускладнило євроінтеграцію України чергове розширення ЄС за рахунок Румунії та Болгарії 1 січня 2007 р., що об'єктивно ускладнило механізми функціонування цього інтеграційного утворення, Брюссель зосередився насамперед на адаптації нових членів союзу [1, с. 18].

Водночас значно активізували свою діяльність щодо атлантичної інтеграції України США, на їх думку, Україна своїм військово-політичним потенціалом зміцнить європейську безпеку. Але вже на Бухарестському саміті НАТО 2–4 квітня 2008 р. Росія категорично виступила проти приєднання України до плану дій щодо членства в НАТО, зрештою Франція та Німеччина відмовились підтримати атлантичну інтеграцію України. Це насамперед пояснюється залежністю цих країн від дешевого російського газу та небажанням посилення впливу США в Центральній-Східній Європі за рахунок України. Незважаючи на це, Україна все ж стала членом СОТ, що мало важливе значення для економічних інтересів країни [4, с. 33].

Однією з ключових складових участі України в системі міжнародних відносин стала її нова регіональна політика, яка насамперед активізувала свою діяльність в складі ГУАМ та підтвердила статус лідера. Виступаючи на Кишинівському саміті, в квітні 2005 року, В. Ющенко заявив: «Наша мета – створення зони стабільності та безпеки в регіоні, який повинен стати частиною Євросоюзу. Наша філософія – це демократія, економічний розвиток та безпека» [2, с. 45]. Крім ГУАМу Україна також позитивно зарекомендувала себе в складі ОЧЕС з метою зміцнення статусу надійного транзистора енергоносіїв до Європи.

Особливо важливою є позиція, яку Україна зайняла в російсько-грузинській війні 2008 р. Чи не вперше за роки незалежності було зроблено спробу відігравати реальну роль у врегулюванні збройних конфліктів. Вже 12 серпня 2008 р. В. Ющенко з колегами з Польщі, Литви, Латвії та Естонії побував з візитом солідарності у Тбілісі. «Українська сторона розглядає дану спільну місію глав демократичних держав як важливу складову зусиль міжнародного співтовариства щодо захисту та гарантій територіальної цілісності та суверенітету незалежної Грузії», – заявив Віктор Ющенко [3, с. 68–69].

Оскільки на території України базується Чорноморський флот РФ, то Україна мала реальний привід для втручання в даний конфлікт. Уже 10 серпня Україна застерегла російську сторону від можливої участі кораблів Чорноморського флоту РФ в конфлікті навколо Південної Осетії. «З метою запобігання виникненню обставин, при яких Україна може бути втягнута в збройний конфлікт і військові дії через участь в них військових формувань ЧФ РФ, який тимчасово базується на території України, українська сторона залишає за собою право, згідно з нормами міжнародного права і законодавства України, заборонити повернення на територію України до вирішення конфлікту кораблів і суден, які можуть взяти участь у вищезгаданих діях», – говорить в заяві МЗС [9].

Проте згодом українська сторона, яка зайняла чітко визначену позицію щодо російсько-грузинського конфлікту, згодом визнає, що міждержавні угоди, які регламентують перебування російського флоту в Україні, не містять обмеження на військове застосування флоту. Це було наслідком внутрішньополітичного протистояння у парламенті України та тиском з боку Росії. Тобто, знову ж таки Україна без її згоди втягувалась в міжнародні конфлікти, адже кораблі Чорноморського флоту РФ до берегів Грузії вирушили саме з української території. Російсько-грузинський конфлікт став стимулом до ескалації напруженості у українсько-російських відносинах.

Запроваджуючи якісно нову модель регіональної політики, Україна мала на меті стати лідером держав Центрально-Східної Європи, які перебувають під впливом Росії, з метою узгодження як політичних, так і економічних інтересів. Винятково важливим є те, що Україна позиціонує себе як гарант безпеки та стабільності в регіоні. Реалізація даної політики мала покращити сприйняття України в ЄС та НАТО. Тобто вперше за роки незалежності було вжито важливих заходів, аби Україна стала не лише рівноправним суб'єктом міжнародних відносин, але і впливовим регіональним лідером, інтереси якого будуть враховані «сильними світу цього», тобто ЄС, США, РФ.

Особливістю діяльності України на міжнародній арені в окреслений період є її пряма залежність від внутрішньополітичного становища. Дана закономірність була характерна і для інших періодів, але саме за В. Ющенка вона найчіткіше проявляється. Це, насамперед, пов'язано з переходом до парламентсько-президентської форми правління та особистістю самого Президента. Особливо це спостерігаємо в другій половині президентства Ющенка, коли питання зовнішньополітичного курсу активно спекулювалось політичними партіями напередодні парламентських виборів, зокрема це стосувалось питання вступу в НАТО.

Відповідно кінець президентства Ющенка, який ознаменувався поглибленням внутрішньополітичного протистояння, призвів до кризи і в зовнішній політиці України. Неузгодженість діяльності різних гілок влади призвела до падіння іміджу України як країни з нестабільним політичним та економічним розвитком. А конфлікт між Президентом та Прем'єром вдало використовувався опонентами України.

На початку світової економічної кризи 9 вересня 2008 р. у Парижі відбувся саміт Україна – ЄС. Але знову ж таки через загострення внутрішньополітичної кризи в Україні надання перспективи вступу до ЄС було заблоковане. Крім того, Франція та Німеччина не хочуть жертвувати власними економічними відносинами з Росією заради безпеки України та її повної євроатлантичної інтеграції. Західноєвропейські країни де-факто ветують членство України в ЄС, Франція, наприклад, вбачає в розширенні ЄС на схід потенціал для збільшення впливу США в середині ЄС [8, с. 5].

Крім того, міжнародному становищу України було завдано удару новою адміністрацією Білого дому на чолі з Б. Обамою, яка розпочала свою діяльність з «перезавантаження» відносин з Росією. Це все відбувалось на тлі нової українсько-російської газової війни січня 2009 р. Країни Європи були знову без газу, що дало підставу звинувачувати Україну як ненадійного партнера. Голова Європейської комісії Ж. М. Баррозу вимагав від Москви та Києва остаточного відокремлення проблем постачання газу в Європу від конфліктів українсько-російського переговорного процесу [4, с. 33].

Таке складне зовнішньополітичне становище доповнилось внутрішньополітичною кризою та протистоянням Президента та Кабінету міністрів. Все це призвело до підписання 19 січня 2009 р. так званої Московської газової угоди, яка, поставивши українську економіку на коліна, фактично започаткувала енергетичну колонізацію України.

Таким чином, незважаючи на складне завершення означеного етапу зовнішньої політики, на нашу думку, саме період президентства В. Ющенка приніс Україні найбільше успіхів на міжнародній арені, виняткове значення серед них має вступ України до СОТ, яку багато українських політиків розглядають як економічний щит України проти Росії. Крім того Україна набула статусу держави з демократичними цінностями. Звичайно, чимало було допущено і помилок та недопрацювань. Особливо це характерне для 2009–2010 рр., коли світова економічна криза в Україні доповнилась політичною. Хоч саме в даний час відбувається самоідентифікація України як частини європейської демократичної спільноти.

Але остаточного вибору «Захід–Схід» Україна так і не зробила. Наша держава стала

заручницею свого геополітичного положення, знаходячись на цивілізаційному розломі. Саме це на сучасному етапі змушує українську владу шукати формулу, яка б задовольнила б і Москву, і Брюссель, і Вашингтон. Кожен з цих трьох суб'єктів міжнародних відносин, вплив яких на Україну є найвідчутнішим, закликає Україну не сидіти на двох стільцях, а нарешті визначитись, водночас покращення відносин з одним, веде до погіршення з іншими, при цьому між собою ці три гравці великої світової політики зберігають дружні відносини, жоден з них не прагне жертвувати власними інтересами заради безпеки та цілісності України.

Проблема полягає також в тому, що українці як нація ще не самовизначились як частина Європи, це насамперед пояснюється складним історичним минулим та перебуванням різних частин нашої держави в абсолютно різних політичних організаціях, які були частинами Східної (Російська імперія, СРСР) чи Західної (Австро-Угорщина, Румунія, Чехословаччина, Друга Річ Посполита) цивілізації. Складною та суперечливою є конкуренція між регіонами у процесі формування концептуальних засад сучасної зовнішньої політики України. У США є різні за ментальністю північні та південні штати, у Німеччині досі спостерігаються відмінності між східними та західними землями, а в Італії між північними та південними областями. Але ніхто у цих країнах не протиставляє різні регіони однієї держави, в той час як в Україні напередодні кожних виборів це практикується політичними партіями, що звичайно призводить до внутрішньополітичних протистоянь в середині парламенту та між різними гілками влади. Україні важко вчитись використовувати переваги цивілізаційної різноманітності.

Тому, перед українською владою постає першочергове завдання – вироблення єдиних політичних та духовних цінностей, української історії та культури. Тільки вирішивши ці завдання можна говорити про зростання міжнародного авторитету України та її ідентифікацію як частини Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексієвць М. М. Цивілізаційний аспект еволюції української зовнішньої політики в період незалежності / М. М. Алексієвць, Я. П. Секо // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвць. – Вип. 3. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – С. 11–24.
2. Віднянський С. В. Еволюція зовнішньої політики України (1991–2006 рр.) / С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов // Український історичний журнал. – 2006. – №3. – С. 32–51.
3. Віднянський С. В. Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації / С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов // Український історичний журнал. – 2011. – №4. – С. 55–76.
4. Віднянський С. В. Незалежна Україна: двадцять років між Європою та Євразією / С. В. Віднянський // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвць. – Вип. 6–7. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – С. 24–38.
5. Гевко В. Р. Україна в контексті тенденцій сучасного світового розвитку / В. Р. Гевко // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвць. – Вип. 3. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – С. 78–82.
6. Касьянов Г. В. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії / Г. В. Касьянов. – К.: Наш час, 2008. – 432 с.
7. Макар Ю.І. Зовнішня політика України: наміри та реалії / Ю. І. Макар // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвць. – Вип. 1. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – С. 189–198.
8. Новакова Н. Геополітичний вимір відносин України та ЄС / Н. Новакова // Віче. – №2. – 2011. – С. 4–5.
9. Україна закликає Росію домовитися про участь її флоту у війні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/ukrayina-zaklikae-rosiyu-domovitisya-pro-uchast-yiyi-flotu-u-viini.html>
10. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: підручник / Л. Д. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.

Прийдун С.

Науковий керівник – доц. Секо Я. П.

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В КОНТЕКСТІ РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКИХ ВІДНОСИН 1938-1940 РР.

У 1938–1940 рр. українське питання знову опинилося в епіцентрі великої європейської політики. Країни-учасниці Першої світової війни наближалися до чергового переділу земель Центральної Європи, а українські землі виступали розмінною монетою їх дипломатичних